

Μητρ. Ναυπάκτου: Ο Άγιος Σωφρόνιος όπως τον γνώρισα

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου](#)

Προδημοσίευση ενός κεφαλαίου από τό νέο βιβλίο μέ τίτλο «Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος, ὁ ἀγιορείτης καί ἡσυχαστής», πού θά κυκλοφορήσῃ λίαν προσεχῶς.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος εἶναι ἀπό τούς ἀνθρώπους ἐκείνους γιά τούς ὁποίους μπορεῖ κανεῖς νά ὁμιλῇ γιά πολλά χρόνια. Ἀπό τότε πού εἶχα τήν μεγάλη εὐλογία ἀπό τόν Θεό νά τόν γνωρίσω, ὁμιλοῦσα καί ἔγραφα γι' αὐτόν, καί διάφορα κείμενά μου δημοσιεύθηκαν σέ βιβλία μου. Μέ ἐπηρέασε πολύ στήν θεολογική καί ἱερατική μου ζωή. Ἀλλά πέρα ἀπό τά κατά καιρούς ἄρθρα ἔγραψα ἕνα βιβλίο μέ τίτλο Οἶδα

άνθρωπον ἐν Χριστῷ στό ὁποῖο προσπάθησα νά περιγράψω τήν προσωπικότητά του καί τόν προφορικό του λόγο. Ὅμως, ἡ μορφή του εἶναι ἀνεξάντλητη καί δέν μπορῶ νά ἰσχυρισθῶ ὅτι παρουσίασα στήν ὁλότητα τόν ἅγιο Σωφρόνιο, τήν θεολογία καί τήν ζωή του μέ κάποια κείμενα πού ἔγραψα ἕως τώρα.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ὁμιλοῦσε συνεχῶς γιά τό πρόσωπο – ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου καί ὅλη ἡ θεολογία του ὑφαινόταν γύρω ἀπό αὐτό τό σπουδαῖο θέμα. Καί αὐτό συνδέεται μέ τό γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος, ὕστερα ἀπό μιά ἀναζήτηση τοῦ ἀπρόσωπου Θεοῦ στήν Ἰνδουϊστική φιλοσοφία, συνάντησε τόν Θεό στό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, μέσα στό ἄκτιστο Φῶς, εἶδε ὅτι ὁ Θεός εἶναι πρόσωπο καί ἔτσι τό θέμα αὐτό κατέχει κεντρικό ρόλο στήν θεολογία του.

Στήν παροῦσα συνάντηση θά προσπαθήσω νά παρουσιάσω μερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία εἶχε μεταμορφωθῇ ἀπό τήν εὐπρεπεστάτη ἀλλοίωση τοῦ Θεοῦ.

1. Θεολόγος καί Πατέρας

Κατά τήν Ὁρθόδοξη Παράδοση, θεολόγος εἶναι ἐκεῖνος πού γνώρισε ἐμπειρικά τόν Θεό, καί στήν συνέχεια ὁμιλεῖ γι' Αὐτόν. Στήν κατηγορία αὕτη ἀνήκουν οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὅλοι οἱ Θεόπτες, πού λέγονται θεούμενοι. Κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο, θεολόγοι εἶναι ὅσοι ἔδωσαν ἐξετάσεις καί πέρασαν στήν θεωρία – θέα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως καθαρίσθηκαν στήν ψυχή καί τήν καρδιά, ἥ τό μετριώτατον ὅσοι καθαίρονται. Οἱ ἄλλοι, πού γνωρίζουν τόν Θεό ἀπό τήν φαντασία τους καί τούς στοχασμούς τους, εἶναι «αὐτοχειροτόνητοι θεολόγοι».

Ἐπίσης, Πατέρας, κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο, εἶναι ἐκεῖνος πού γεννᾷ πνευματικά παιδιά. Ὁ ἴδιος εἶπε στούς Κορινθίους: «Ἐάν γάρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλούς πατέρας • ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ διά τοῦ εὐαγγελίου ἐγώ ὑμᾶς ἐγέννησα» (Α΄ Κορ. δ΄ 15).

Ἡ θεολογία συνδέεται στενά μέ τήν πνευματική πατρότητα, καί δέν νοεῖται τό ἕνα ἀνεξάρτητο ἀπό τό ἄλλο. Ὅποιος εἶναι θεολόγος, μέ τήν πατερική ἔννοια τοῦ ὅρου πού ἤδη προσδιορίσθηκε, γίνεται πόλος ἑλξεως πολλῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀναγεννῶνται ἀπό τόν θεολογικό του λόγο καί ἔτσι αὐτός γίνεται πνευματικός τους πατέρας.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ὑπάγεται σέ αὐτήν τήν κατηγορία τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως φαίνεται στά κείμενά του, εἶδε πολλές φορές στήν ζωή του τό ἄκτιστο Φῶς, πού εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς Θεότητος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἀλλοιώθηκε ὁλοκληρωτικά ἀπό τήν ἄκτιστη θεία ἐνέργεια καί ἔγινε πραγματικός θεολόγος μέσα στήν

Ἐκκλησία. Γνώρισε τίς ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας ὄχι ἀπλῶς ἀπό τήν μελέτη θεολογικῶν βιβλίων, οὔτε ἀπό τίς μελέτες πατερικῶν ἔργων, ἀλλά ἀπό τήν ἴδια τήν ἐμπειρία του.

Ἔτσι, ὁ λόγος του ἦταν ἀναγεννητικός. Χιλιάδες ἄνθρωποι λάμβαναν ἕναν λόγο του καί τρέφονταν πνευματικά σέ ὅλη τους τήν ζωή καί αὐτός ὁ λόγος τούς ἀναγεννοῦσε στήν χριστιανική ζωή. Τό σπουδαῖο εἶναι ὅτι τόν λόγο του τόν δέχονταν καί ἄνθρωποι πού δέν ἦταν μόνον μοναχοί, οὔτε ἀκόμη καί Ὁρθόδοξοι, ὅμως ὅλοι αὐτοί ἀγάπησαν τήν Ὁρθόδοξία, ἔγιναν τίμια μέλη της. Κάθε φορά πού συναντοῦσε κανείς τόν ἅγιο Σωφρόνιο ἄκουγε ἕναν θεολογικό του λόγο καί ἀνοίγε ὁλόκληρη ἡ ὑπαρξή του. Ὁ θεολογικός του λόγος ἦταν στήν πραγματικότητα θαυματουργικός καί συνδύαζε στενά τήν θεολογία μέ τήν πνευματική πατρότητα.

2. Ἡσυχαστής καί λειτουργός

Ἡ ὀρθόδοξη ἡσυχία εἶναι μιά ὁλόκληρη ἐπιστήμη, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἐλέγχει τούς λογισμούς του καί δέν τούς ἐπιτρέπει νά γίνουν ἐπιθυμία καί πράξη, δηλαδή νά μὴν εἰσέρχωνται μέσα στήν καρδιά. Αὐτό σημαίνει ὅτι δέν πρέπει νά ἐπηρεάζεται τό ἐπιθυμητικό τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό λογιστικό του, ἀλλά στό ἐπιθυμητικό καί τό θυμικό νά ὑπάρχη ἀδιάλειπτα τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε ἀγαπᾷ τόν Χριστό καί φροντίζει νά τηρῇ τό θέλημά Του, τίς ἐντολές Του, ἐνῶ στό λογιστικό πρέπει νά παραμένουν οἱ λογισμοί, προκειμένου νά ἀντιμετωπίζῃ ὁ ἄνθρωπος διάφορα θέματα στήν κοινωνική του ζωή. Ἡ ἡσυχία λέγεται καί νήψη, καί τήν συναντᾷμε στά κείμενα τῶν Ἀποστόλων. Ὄποτε, ὁλόκληρη ἡ εὐαγγελική ζωή εἶναι νηπτική καί ἡσυχαστική ζωή. Γιά τήν νήψη κάνουν λόγο οἱ Ἀπόστολοι στίς ἐπιστολές τους.

Κέντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς εἶναι ἡ θεία Λειτουργία, στήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος προσεύχεται στόν σταυρωθέντα καί ἀναστάντα Χριστό καί κοινωνεῖ τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματός Του. Τήν ἀναίμακτη Μυσταγωγία ὁ Χριστός τήν προσφέρει ὡς μέγας Ἀρχιερεὺς, ἀφοῦ ὁ ἴδιος θυσιάσθηκε γιά τό ἀνθρώπινο γένος καί θυσιάζεται σέ κάθε θεία Λειτουργία γιά νά ζήσει ὁ ἄνθρωπος. Δέν νοεῖται ὀρθόδοξος Χριστιανός ἂν δέν συμμετέχη πραγματικά καί οὐσιαστικά στήν θεία Κοινωνία.

Εἶναι ἐπόμενο ὅτι συνδυάζεται στενά ἡ ὀρθόδοξη ἡσυχία μέ τήν θεία Λειτουργία, ἀφοῦ ἡ ἡσυχία ἔχει ἀναφορά στήν θεία Εὐχαριστία, ὅπως ἄλλωστε καί ὅλη ἡ ἐκκλησιαστική ζωή καί τά Μυστήρια, ἀλλά καί ἡ θεία Λειτουργία μετέχεται πραγματικά ἀπό ἐκεῖνον πού ἔχει τίς ὀρθόδοξες ἡσυχαστικές προϋποθέσεις. Πρέπει κανείς νά ζῇ ἀσκητικά καθ' ὅλη τήν ἐβδομάδα, γιά νά μπορέσῃ νά ζήσει λειτουργικά τήν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς.

Στόν ἅγιο Σωφρόνιο συνδυάζονταν καί τά δύο αὐτά γνωρίσματα πολύ στενά. Ἦταν μέγας ἡσυχαστής, ἀφοῦ μέσα στήν καρδιά του ὑπῆρχε ἀπόλυτη ἡρεμία. Γνώριζε πολύ καλά τήν μάχη μέ τούς λογισμούς, τίς εἰκόνες καί τίς φαντασίες. Γνώρισε τόν Χριστό καί, θά μπορούσα νά πῶ, «πληγώθηκε» βαθιά ἀπό τήν θέα τοῦ δοξασμένου Χριστοῦ. Εἶναι ἀδύνατον κανεῖς νά γνωρίση τόν Θεό, μέσα στό Φῶς καί στήν συνέχεια νά στρέψῃ τήν προσοχή του σέ ἄλλες ἀγάπες καί σέ ἄλλα ἐνδιαφέροντα. Μέσα στήν προοπτική αὕτη πρέπει νά δοῦμε τήν ἀδιάλειπτη μετάνοια τοῦ ἁγίου Σωφρονίου, πού ξεκινοῦσε ἀπό τήν ὄραση τῆς ἁγιότητος τοῦ Χριστοῦ. Ζοῦσε διαρκῶς στόν φωτισμό τοῦ νοῦ, πού εἶναι ἡ βάση τῆς ἡσυχαστικῆς καί νηπτικῆς ζωῆς, καί γι' αὐτό ἦταν ἕνας ἀληθινός ἡσυχαστής.

Αὐτό, ὅμως, ἦταν ἡ πραγματική προϋπόθεση συμμετοχῆς στήν θεία Λειτουργία. Ἐφ' ὅσον συνεχῶς ζοῦσε «τό ἀληθινό ἱερατεῖο», πού εἶναι ἡ ἀέναη λειτουργία μέσα στήν καρδιά, ἦταν εὔκολο νά ζῇ τήν οὐσία καί τό περιεχόμενο τῆς θείας Λειτουργίας. Βλέποντας κανεῖς τόν ἅγιο Σωφρόνιο διέκρινε ὅτι ὡς ἡσυχαστής βρισκόταν συνεχῶς μέσα στό πνεῦμα τῆς θείας Λειτουργίας καί ὡς λειτουργός ἦταν μυσταγωγικός, ἀφοῦ ἦταν μέγας ἡσυχαστής.

Αὐτός ἦταν ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ὁμιλοῦσε στούς συνομιλητές του γιά τήν νοερά προσευχή, ὡς βασική προϋπόθεση τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, ἀλλά καί γιά τήν θεία Λειτουργία, ὡς ἄνοιγμα στόν πόνο ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, ὡς βίωση τῆς Γεθσημανῆ. Ἄλλωστε, ὁ Χριστός στήν Γεθσημανῆ προσευχήθηκε γιά ὅλο τόν κόσμο, καί, συγχρόνως, βίωνε τόν πόνο τῶν ἀνθρώπων, μέ τό ποτήριο, καί αὕτη ἡ πνευματική κατάσταση ἦταν συνέχεια τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

Γι' αὐτό ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ἔλεγε ὅτι μέ τήν νοερά προσευχή ἡ θεία ἐνέργεια τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ εἰσέρχεται μέσα στά βάθη τῆς ὑπάρξεώς μας καί μέ τήν θεία Λειτουργία εἰσερχόμαστε μέσα στόν πόνο καί τήν ὁδύνη τοῦ ὅλου Ἀδάμ. Συμβαίνει κατ' ἀναλογία ὅ,τι μέ τόν Χριστό, ὁ Ὅποῖος ἀνέβηκε στόν Σταυρό, ἔπειτα τό σῶμα Του μαζί μέ τήν Θεότητα βρισκόταν στό μνημεῖο καί ἡ ψυχή Του μαζί μέ τήν Θεότητα κατέβηκε στόν Ἄδη. Ἄν δέν κενωθοῦμε πνευματικά καί ἐάν δέν ἐλκύσουμε ὅλους τούς ἀνθρώπους μέσα στήν καρδιά μας μέ ἀγάπη καί προσευχή, δέν μπορούμε νά βιώσουμε τήν θεία Λειτουργία ὡς ἕνα παγκόσμιο γεγονός, ὡς μιά λυτρωτική προσφορά γιά ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος.

3. Ἐρημίτης καί κοινωνικός

Ἐρημος εἶναι ἕνας ἄγονος τόπος στόν ὁποῖο δέν ὑπάρχει ζωή, δέν ἀναπτύσσεται κοινωνία μέ τούς ἀνθρώπους, δέν ὑπάρχουν τά βασικά στοιχεῖα τῆς ζωῆς, ὅπως τό νερό, τό φαγητό. Ἐρημος στήν μοναχική ζωή εἶναι ἕνας τόπος ἀπομακρυσμένος

από τούς ανθρώπους, ακόμη και από τούς άλλους μοναχούς, όπου ο άσκητής άσκειται στην κατά Χριστόν πολιτεία, δηλαδή αναζητᾷ τόν Θεό μέσα από τήν ξηρασία τοῦ σώματος και τῆς φύσεως, μέσα στην νέκρωση τῶν αἰσθήσεων και τῶν παθῶν. Ἐρημος στό Ἅγιον Ὅρος εἶναι ὁ χώρος ἐκεῖνος πού βρίσκεται στό ἄκρο τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἄθω, κυρίως τά Καρούλια, τά Κατουνάκια και ἡ περιοχή γύρω ἀπό τόν Ἄθωνα. Στην ἔρημο ζοῦν οἱ μοναχοί πού χαρακτηρίζονται ἐρημίτες και προσεύχονται στόν Θεό μέσα στό ἀδιάλειπτο πνεῦμα τῆς μετάνοιας, τοῦ κλάματος και της ἀναζητήσεώς Του.

Κοινωνία εἶναι ὁ χώρος στόν ὁποῖο ζοῦν πολλοί ἄνθρωποι και ἀσκοῦνται μέ ἄλλο τρόπο στην προσωπική και πνευματική τους ζωή, ἀσκοῦν και καλλιεργοῦν τήν ἀγάπη και τήν φιλαδελφία. Κοινωνία εἶναι και τό κοινόβιο Μοναστήρι, ὅπου ζοῦν πολλοί μοναχοί και ἀγωνίζονται πνευματικά στόν δύσκολο ἀγῶνα τῆς τηρήσεως τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν γιά τήν κατά Χάρη θέωσή τους.

Ἡ ἔρημος και ἡ κοινωνία δέν εἶναι δύο ἀντίθετες καταστάσεις, ἀφοῦ ἡ μία προϋποθέτει τήν ἄλλη. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά και ὁ μοναχός, ξεκινᾷ ἀπό τήν κοινωνία, εἶναι κοινωνικό ὄν και στην συνέχεια μπορεῖ νά ἀναχθῇ στην ἔρημο. Στην ζωή τοῦ Χριστοῦ βλέπουμε ὅτι συνδυάζεται ἡ ἔρημος μέ τήν κοινωνία. Ὁ Χριστός ἐργαζόταν μέ τούς ανθρώπους, τούς δίδασκε, τούς εὐεργετοῦσε ποικιλοτρόπως, ἀλλά πολλές φορές ἐπιδίωκε νά ζῇ και στην ἔρημο, ἀνέβαινε στό ὄρος γιά νά προσευχηθῇ. Αὐτό τό ἔκανε ὄχι γιατί τό εἶχε ἀνάγκη, ἀλλά γιά νά μάς διδάξῃ ὅτι και ἐμεῖς πρέπει νά ἀνατρέχουμε πολλές φορές στην ἔρημο γιά νά ἀποκτοῦμε ὀρθό προσανατολισμό στην ζωή μας, νά καθαρίζουμε τό παθητικό τῆς ψυχῆς, νά προσευχόμαστε ὁλοκληρωτικά στόν Θεό.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ἔκρινε στην ζωή του πολύ στενά τήν ἔρημο μέ τήν κοινωνία. Αὐτό γινόταν μέ δύο τρόπους:

Ὁ ἕνας, ἐπειδή ἔζησε και στό κοινόβιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους, και στην συνέχεια στην ἔρημο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, στά Καρούλια και τό σπήλαιο τῆς Ἁγίας Τριάδος, πλησίον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου. Στην Ἱερά Μονή ζοῦσε ὡς ἐρημίτης, γιατί εἶχε ἔντονη προσευχή, ἀκόρεστο κλάμα, και ἐμπειρία τοῦ ἀκτίστου Φωτός. Καί στην ἔρημο αὐξήσε αὐτήν τήν μετάνοια και τό πένθος, εἶχε ἀκόρεστη προσευχή και μεγάλες ἐμπειρίες τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, ἐκεῖ στην ἔρημο, κατά τήν διάρκεια τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, προσευχόταν γιά τό δράμα τῶν ἀνθρώπων πού σκοτώνονταν στά πεδία τῶν μαχῶν και ὑπέφεραν ποικιλοτρόπως, δηλαδή ζοῦσε τήν ἀγωνία τοῦ Χριστοῦ στην Γεθσημανῇ, τήν παγμόσμια ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἄλλος τρόπος εἶναι ὅτι ὁ ἅγιος Σωφρόνιος, ἀφοῦ ἔζησε σέ ὅλο τό βάθος της τήν

έρημο, στην συνέχεια την μετέφερε διαρκῶς ὅπου πήγαινε, στην Γαλλία κατ' ἀρχάς καί στην Ἀγγλία, στην συνέχεια.

Μέσα στό Μοναστήρι του ζοῦσε καί ὡς ἐρημίτης καί ὡς κοινωνικός. Ἀποσυρόταν ὀλόκληρες ὥρες καί ἡμέρες στό εὐλογημένο σπιτάκι του, καί, ὅταν κυκλοφοροῦσε μεταξύ τῶν μοναχῶν καί τῶν προσκυνητῶν, μετέφερε καί ἀνέδουε αὐτόν τόν ἀέρα τῆς ἐρήμου. Κάθε λόγος του ἦταν ἀπόρροια τῆς προσευχῆς καί ἐλευθερωτικός, ἦταν ξηροί καί εὐχυμοί, εὐλογημένοι καρποί τῆς ἐρήμου. Οἱ προσκυνητές τόν ἔβλεπαν νά συμπεριφέρεται φυσιολογικά μαζί τους, πολύ ἀπλά, δέχονταν τήν ἀγάπη του, ἐξομολογοῦνταν τά ἁμαρτήματά τους, συνομιλοῦσαν μαζί του, καί ἀνέπνεαν τό ἀεράκι τῆς ἐρήμου, ἄκουγαν μιά φωνή μέσα ἀπό τά Καρούλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Καί αὐτό συνέβαινε, γιατί ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ἦταν ἀπελεύθερος Κυρίου.

4. Σύννους καί εὐχάριστος

Ἡ λέξη σύννοια χρησιμοποιεῖται στά μοναχικά κείμενα καί σημαίνει τήν συγκέντρωση τοῦ νοῦ. Σύννους εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού εἶναι προσεκτικός στην ζωή του, ὁ νοῦς του εἶναι συγκεντρωμένος στόν Θεό καί τίς ἐντολές Του, δέν διαχέεται στό περιβάλλον, δέν σκορπίζεται σέ κοσμικά θέματα, δέν πλανᾶται. Ὅταν γίνεται λόγος γιά ἀπλανῆ νοῦ, ἐννοεῖται ὅτι ὁ νοῦς δέν περιφέρεται δεξιά καί ἀριστερά, ἀλλά εἶναι πάντοτε συγκεντρωμένος στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καί στην ἐνέργεια πού μεταδίδεται ἀπό τό εὐλογημένο αὐτό Ὄνομα, ἀναπαύεται μέσα στην καρδιά, μέ τήν ἀσκητική ἔννοια τοῦ ὅρου. Ὁ σύννους ἄνθρωπος δέν εἶναι ἀπλῶς ὁ σοβαρός, ἀφοῦ ὑπάρχει διαφορά μεταξύ σύννοιας καί σοβαρότητας.

Ὁ σύννους ἔχει συγκεντρωμένο τόν νοῦ του ἀδιάλειπτα στόν Θεό, ἐνῶ ὁ σοβαρός τό κάνει αὐτό ἐπιτηδευμένα, ἐξωτερικά ἴσως καί ὑποκριτικά καί γι' αὐτό μέ τήν λέξη σοβαρότητα ἀποδίδεται, συνήθως, ὁ ἐγωϊστής, ὁ ὑπερήφανος, πού ἐπιτηδεύεται αὐτό πού κάνει.

Εὐχάριστος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού δημιουργεῖ εὐχάριστο κλίμα στους γύρω του, πού δέν δημιουργεῖ προβλήματα στους ἄλλους, δέν γκρινιάζει, δέν παραπονεῖται, δέν ἐλέγχει διαρκῶς τούς ἄλλους. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾷ στους Χριστιανούς: «Εὐχάριστοι γίνεσθε» (Κολασ. γ', 16). Καί αὐτό, βέβαια, δέν πρέπει νά γίνεται ἐπιτηδευμένα, ἀλλά νά εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐσωτερικῆς ἀπλότητος.

Ὑπάρχει μεγάλη σχέση μεταξύ τοῦ σύννου καί τοῦ εὐχάριστου. Ὁ ἄνθρωπος, πού ἔχει ἐλεύθερο νοῦ ἀπό κοσμικά πράγματα, ἀπό ποικίλες διασπάσεις, πού ὁ νοῦς του

εἶναι καθαρός, εἶναι συγχρόνως καί εὐχάριστος στούς συνομιλητές του, ἀφοῦ διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα τοῦ νοῦ του.

Στόν ἅγιο Σωφρόνιο βλέπαμε συνδυασμένα καί τά δύο αὐτά γνωρίσματα, τῆς σύννοιας καί τοῦ εὐχάριστου. Ἐπειδὴ ὁ ἴδιος εἶχε φθάσει στήν θέα τοῦ ἀκτίστου Φωτός καί γνώρισε τόν Θεό, ὁλόκληρη ἡ ὑπαρξή του ἦταν ἐνοποιημένη καί δέν ὑπῆρχαν διασπάσεις στήν ἐσωτερική του ζωή. Τό λογιστικό, τό ἐπιθυμητικό καί τό θυμικό ἀναφέρονταν στόν Θεό καί μεταξύ τους ἦταν ἐνοποιημένα. Δέν μπορούσε νά γίνη διάσπαση στόν ἐσωτερικό του κόσμο. Αὐτό στά νηπτικά καί ἡσυχαστικά κείμενα χαρακτηρίζεται ὡς ἀπλότητα. Ἐπειδὴ ὁ ἅγιος Σωφρόνιος διακρινόταν γιά τήν ἐνοποίηση καί τήν ἀπλότητα τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου, γι' αὐτό καί συνδύαζε πολύ στενά τήν σύννοια μέ τό εὐχάριστο. Μερικές ὥρες ἦταν σύννους –ὄχι σοβαρός– καί, ὅταν τόν πλησίαζες ἢ ὅταν ἐκεῖνος σέ πλησίαζε, ἦταν εὐχάριστος.

Παρατηροῦσα στόν ἅγιο Σωφρόνιο ὅτι εἶχε ἔντονο χιοῦμορ, ἔλεγε διάφορα διδακτικά ἀνέκδοτα, ἀλλά ἀντί μέ αὐτά νά διασχέη τόν νοῦ τοῦ συνομιλητοῦ του, ἐν τούτοις τόν συγκέντρωνε, τοῦ ἀνοίγε τόν νοῦ του πρὸς τόν Θεό καί τήν Ἐκκλησία, τοῦ μετέδιδε ἐλπίδα καί ἐνέργεια. Δηλαδή, μέ ἕναν εὐχάριστο λόγο πού ἔβγαине ἀπό τά χεῖλη του μετέδιδε καί μιά θαυμαστή ἐνέργεια καί συγκέντρωνε τόν νοῦ τοῦ συνομιλητοῦ του. Ἀλλά καί, ὅταν συζητοῦσε γιά σοβαρά θεολογικά θέματα, καί πάλι ἔβλεπε κανεῖς τήν ἀπλότητα τῆς σκέψεώς του, ἀλλά καί τό εὐχάριστο τοῦ χαρακτήρος του.

5. Ἀγιορείτης καί οἰκουμενικός

Ἀγιορείτης λέγεται ὁ μοναχός ἐκεῖνος πού ἀσκεῖται στό Ἅγιον Ὅρος μέ τόν ποικιλότροπο τρόπο, εἴτε ὡς κοινοβιάτης, εἴτε ὡς σκητιώτης εἴτε ὡς κελλιώτης εἴτε ὡς ἐρημίτης. Ὁ τίτλος ἀγιορείτης ἔχει βάρος καί βάθος καί εἶναι εὐλογημένος, γιατί διακρίνεται ἀπό μιά ἐξαγιασμένη ζωή, πού βιώνει κανεῖς σέ ἕναν χῶρο, πού εἶναι κάτω ἀπό τήν προστασία τῆς Παναγίας, γι' αὐτό καί τό Ἅγιον Ὅρος λέγεται «Τό περιβόλι τῆς Παναγίας».

Ἐνῶ, ὅμως, ὁ ἀγιορείτης μοναχός ζῇ στόν ἄβατο χῶρο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐν τούτοις εἶναι οἰκουμενικός, ἀπό τήν ἀποψη ὅτι μέσα στήν ὑπαρξή του ζῇ τό δράμα ὅλου τοῦ κόσμου, μέ τά πάθη του, τίς στενοχώριες, τίς θλίψεις, τίς ἀγωνίες καί ὅλα τά λεγόμενα ἐσωτερικά προβλήματα. Πέρα ἀπό αὐτήν τήν ἔννοια ὁ γνήσιος ἀγιορείτης μοναχός εἶναι οἰκουμενικός, ἐπειδὴ ξεπερνᾷ τήν διαίρεση τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, ἀφ' ἑνός μέν γιατί στό Ἅγιον Ὅρος ζοῦν ἄνθρωποι ἀπό ὅλα τά κράτη καί τά ἔθνη, ἀφ' ἑτέρου δέ γιατί, ὅταν ζῇ κανεῖς σωστά μέσα στήν Ἐκκλησία, ὑπερβαίνει τόν ἐθνοφυλετισμό, τόν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζει ὡς αἵρεση.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος εἶχε καί τά δύο αὐτά γνωρίσματα ἐνωμένα καί συνδυασμένα, δηλαδή ἦταν καί ἁγιορείτης καί οἰκουμενικός. Ἐζησε πάνω ἀπό εἴκοσι χρόνια στό Ἅγιον Ὄρος, ἐκεῖ ἐκάρη μοναχός, ἀλλά τό κυριότερο βίωσε στό βάθος ὅλο τό πνεῦμα τοῦ ὀρθοδόξου ἀθωνικοῦ μοναχισμοῦ, πού συνδέεται μέ τήν μετάνοια, τό κατά Θεόν πένθος, τήν ἀδιάλειπτη νοερά καρδιακή προσευχή, τήν θέα τοῦ ἀκτίστου Φωτός, τήν ἀγάπη γιά ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος. Σέ ὅλη του τήν ζωή, καί τότε πού ἐξαναγκάσθηκε νά μετακινηθῇ ἀπό τό Ἅγιον Ὄρος, μετέφερε ἐκεῖ τό πνεῦμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἰδιαίτέρως στήν Μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου, στό Ἑσσεξ τῆς Ἀγγλίας ὅπου καί κοιμήθηκε. Αὐτό τό βλέπει κανεῖς μέ τήν κοινοβιακή ζωή, τήν θεία Λειτουργία, τήν φιλοξενία, τήν ἀγάπη πρὸς τοὺς προσκυνητές, τήν νοερά καρδιακή προσευχή, τήν βαθυτάτη του ταπείνωση.

Συγχρόνως, ὅμως, ἦταν καί οἰκουμενικός, καθολικός, ἀπό τήν ἄποψη ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἱερά Μονή του στό Ἑσσεξ ἦταν κάτω ἀπό τήν κανονική δικαιοδοσία καί προστασία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δραστηριοποιήθηκε, μέ τόν ἰδιαίτερο τρόπο, σέ ὅλον τόν κόσμον. Αὐτό γίνεται μέ τὰ κείμενα τοῦ ἁγίου Σωφρονίου, πού μεταφράσθηκαν σέ πολλές γλῶσσες καί ἀναγεννοῦν πολλοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ πού διάβαζαν γιά τόν ἅγιο Σωφρόνιο καί τήν θεολογία πού μετέφερε, πήγαιναν στό Μοναστήρι του ἀπό τὰ πέρατα τοῦ κόσμου γιά νά μνηθοῦν σέ αὐτήν τήν εὐαγγελική, ἀσκητική καί πατερική ζωή, δηλαδή τήν ἐκκλησιαστική ζωή καί νά ἀποκτήσουν τήν πραγματική γνώση τοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι, ὁ ἅγιος Σωφρόνιος εἶναι συγχρόνως καί ἁγιορείτης καί οἰκουμενικός, δηλαδή εἶναι ἀληθινά ὀρθόδοξος, στήν ὁμολογία τῆς πίστεως καί στήν ποιμαντική διακονία σέ ὅλο τόν κόσμον, ἀλλά, κυρίως, στήν προσευχή. Ἄλλωστε, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ λέγεται Καθολική, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι Μία, Ἁγία καί Ἀποστολική. Καί ὁ ἅγιος Σωφρόνιος εἶναι ἀληθινά ὀρθόδοξος, εἶναι ἁγιορείτης καί οἰκουμενικός.

6. Ἀγιογράφος καί ἐμπειρικός

Ἡ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία δέν εἶναι μιά κοσμική τέχνη, ἀλλὰ ἐκκλησιαστική, γιατί δέν ἀποβλέπει στήν ἀπεικόνιση τοῦ κτιστοῦ κόσμου, ἀλλὰ στήν φανέρωση τῆς ἀκτίστου δόξης καί τοῦ δοξασμένου κόσμου, δηλαδή παρουσιάζει τόν κτιστό κόσμο πού ἔχει ἐμποτισθῇ ἀπό τό ἄκτιστο Φῶς.

Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία διακρίνεται ἀπό τρία βασικά γνωρίσματα. Πρῶτον, παρουσιάζει τήν ἐσωτερική ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος φωτίζεται ἀπό τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία Χάρη ἐνεργεῖ μέσα στήν καρδιά του, γι' αὐτό τό φῶς δέν δημιουργεῖ σκιές. Δεύτερον, ἡ ὅλη παράσταση ἔχει μιά μόνον διάσταση, δηλαδή δέν ἔχει βάθος καί τονίζονται τὰ βασικά πρόσωπα τῆς

παράστασης, ανεξάρτητα αν είναι μεγαλύτερα από άλλα δευτερεύοντα πρόσωπα, πού σημαίνει ότι υπερβαίνεται ο χώρος. Τρίτον, γίνεται υπέρβαση του χρόνου, γιατί αυτό και γεγονότα πού έγιναν σε διάφορες χρονικές στιγμές παρουσιάζονται σε μία ένότητα, όπως για παράδειγμα ή εικόνα της Γεννήσεως του Χριστού.

Έτσι, ο όρθόδοξος αγιογράφος δεν παρουσιάζει την πραγματικότητα πού γίνεται αντιληπτή στις αισθήσεις, δεν παίζει με τις φωτοσκιάσεις, πού σημαίνει ότι το φως δεν προέρχεται από έξω και δεν είναι κτιστό για να αφήνη σκιές, αλλά είναι άκτιστο Φως, τό οποίο εισέρχεται μέσα στον θεούμενο άνθρωπο και διά αυτού διαχέεται και σε όλη την κτίση.

Όταν ο αγιογράφος εικονίζει τον Χριστό, εκφράζει, όσο είναι δυνατόν, την Θεότητά Του, πού είναι θεία, αλλά και τό Φως είναι θεϊο και άκτιστο. Τό Φως αυτό προχέεται και από τό Σώμα του Χριστού, αφού και τό Σώμα γίνεται πηγή του άκτίστου Φωτός, λόγω της ένώσεως θείας και ανθρωπίνης φύσεως στην υπόσταση του Λόγου. Ό,τι συνδέεται με τον Χριστό είναι Φως και ό,τι δεν μετέχει του Φωτός, όπως ο διάβολος, παρουσιάζεται ως σκοτεινό. Συγχρόνως, οι αγιογραφίες των αγίων παρουσιάζονται σε κανονικές διαστάσεις και μέσα στο άπλετο άκτιστο Φως, ενώ ή μορφή του διαβόλου παρουσιάζεται σμικρυσμένη - συρρικνωμένη, γιατί κάθε ύπαρξη πού δεν συνδέεται με τον Χριστό είναι σκοτεινή και συρρικνωμένη.

Έτσι, ο όρθόδοξος αγιογράφος εικονογραφεί τον Χριστό, ο Όποιος ως Λόγος είναι ή εικόνα του Πατρός και έχει την ίδια ουσία και ενέργεια με τον Πατέρα, αλλά βεβαίως εικονογραφεί τον ένανθρωπήσαντα Χριστό. Συγχρόνως, εικονογραφεί και τους αγίους πού είναι εικονικά όντα, αφού ως άνθρωποι δημιουργήθηκαν κατ' εικόνα του Λόγου, και με την κοινωνία τους με τον Χριστό έφθασαν από τό κατ' εικόνα στο καθ' όμοίωση, στην θέωση. Αυτό δηλώνει ότι πράγματι ο άνθρωπος είναι εικονικό όν. Εάν ο Υιός και Λόγος του Θεού είναι εικών του Θεού του άοράτου (Κολ. α', 15), ο άνθρωπος είναι εικόνα της είκονος του Θεού, δηλαδή εικόνα του Λόγου του Θεού.

Έδω πρέπει να σημειωθή κάτι σημαντικό. Όταν ο Θεόπτης φθάση στην θέα του Θεού, τότε βλέπει άοράτως την άκτιστη πραγματικότητα και άκούει άνηκούστως άρρητα ρήματα, κατά την όμολογία του Άποστόλου Παύλου (Β' Κορ. ιβ', 4). Στην συνέχεια όμως, προκειμένου να καθοδηγήση τους ανθρώπους μεταφέρει και μεταφράζει αυτά τά άκτιστα ρήματα με κτιστά ρήματα, νοήματα και εικονίσματα. Έτσι, ο Μωϋσης, βλέποντας την άκτιστη Σκηνή του Λόγου, την μεταφέρει σε κτιστή σκηνή, κτιστό ναό, και μετέχοντας του άκτίστου νόμου, της κοινωνίας με τον άσαρκο Λόγο, μεταφέρει αυτήν την έμπειρία με κτιστό νόμο.

Ἐπομένως, τὰ ἄκτιστα ρήματα μεταφέρονται μέ κτιστά ρήματα, νοήματα καί εἰκονίσματα, ὥστε στήν συνέχεια μέ αὐτά τὰ κτιστά ρήματα, νοήματα καί εἰκονίσματα νά ἀνέλθῃ ὁ ἄνθρωπος στήν ἄκτιστη πραγματικότητα, ὁπότε καταργοῦνται ὅλα τὰ κτιστά.

Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική πρέπει νά δοῦμε καί τήν ὀρθόδοξη ἀγιογραφία. Δέν εἶναι μιά ζωγραφική, κοσμική τέχνη, ἀλλά ἐκκλησιαστική, πού εἶναι δημιούργημα ἁγίων ἀνθρώπων καί ὁδηγεῖ πρός τήν θέωση. Δέν εἶναι μιά παρουσίαση τοῦ φανταστικοῦ, τοῦ ἰδεατοῦ, τό ὁποῖο εἶναι ἀνύπαρκτο, ἀλλά ἀπεικόνιση, κατά τό δυνατόν, τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, τόν ὁποῖο ὁ θεούμενος βλέπει μέσα ἀπό τήν μέθεξη τῆς ἀκτίστου θεοποιοῦ ἐνεργείας.

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος σπούδασε τήν ζωγραφική στήν Σχολή Καλῶν Τεχνῶν τῆς Μόσχας καί ἐξήσκησε τήν τέχνη του αὐτή μέ ἔμπνευση στήν προσπάθειά του νά συναντήσῃ τό αἰώνιο. Ὅμως, τήν ἐγκατέλειψε καί ἐπιδόθηκε στήν ἀναζήτηση καί στήν συνάντηση μέ τόν Θεό καί τήν μέθεξη μαζί Του. Ἀξιώθηκε νά δῇ πολλές φορές στήν ζωή του τό ἄκτιστο Φῶς, τό ὁποῖο, κατά τήν περιγραφή του, εἶναι ἱλαρό, πράο καί σκορπᾷ εἰρήνην στόν ἄνθρωπο. Αὐτό σημαίνει ὅτι καί ὁ ἴδιος ζοῦσε μέσα στό Φῶς καί γι' αὐτό ἀξιώθηκε νά τό δῇ, σύμφωνα μέ τό ψαλμικό «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς». Ὅταν καθαρίζεται ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τὰ πάθη, ὅταν φωτίζεται ὁ νοῦς του, τότε ὁ ἄνθρωπος φθάνει, ἐάν καί ὁ Θεός τό ἐπιτρέψῃ, στήν θεωρία τοῦ ἀκτίστου Φωτός καί ζῇ τήν κατά Χάρη θέωση. Ὅποτε, ὅταν χρειάσθηκε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος νά ἀγιογραφήσῃ, τότε, κατά τρόπο φυσικό, πέρασε στήν ἀγιογραφία αὐτήν τήν ζωή πού βίωσε, γι' αὐτό ἦταν ἀγιογράφος καί εἰκονικός, μέ τήν ἔννοια ὅτι παρουσίαζε τήν εἰκόνα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἡ θέα τοῦ ἀκτίστου Φωτός, τό ὁποῖο μεταμορφώνει τά πάντα.

Βέβαια, αὐτό πρέπει νά ἐξετασθῇ ἀπό τήν ἄποψη ὅτι, πέρα ἀπό τήν πνευματική ἐμπειρία πού ἀξιώθηκε νά ἔχῃ, δηλαδή νά δῇ τό ἄκτιστο Φῶς, πού εἶναι ἡ δόξα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καί τό κάλλος τῆς ἀκτίστου Βασιλείας Του, συγχρόνως διέθετε ἰδιαίτερο φυσικό χάρισμα γιά νά ἐκφράσῃ αὐτήν τήν ἐμπειρία μέ τίς ἀγιογραφίες. Πάντοτε ὑπάρχει ὁ συνδυασμός πνευματικῶν καί φυσικῶν χαρισμάτων. Τό ἴδιο γίνεται καί στήν θεολογία. Ὁ Θεός δίνει τό χάρισμα τῆς θεολογίας, ὡς διδασκαλία, στόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού ἔχει χωρητικότητα διανοίας καί τό ἰδιαίτερο χάρισμα γιά νά τήν ἐκφράσῃ. Πολλοί ἀξιῶνονται τῆς θεωρίας τοῦ ἀκτίστου Φωτός, ὀλίγοι ὅμως μποροῦν νά διατυπώσουν αὐτήν τήν ἐμπειρία καί νά ἀντιμετωπίσουν τούς φιλοσοφοῦντες θεολόγους. Αὐτή ἡ διατύπωση- ἐκφραση χρειάζεται θεοπτική ἐμπειρία, χωρητικότητα διανοίας, ἰδιαίτερα χαρίσματα καί γνώση τῶν φιλοσοφικῶν ρευμάτων τῆς κάθε ἐποχῆς. Τό ἴδιο μποροῦμε νά ποῦμε καί γιά τόν ἀγιογράφο ἅγιο Σωφρόνιο. Εἶχε μέν τήν θεοπτική ἐμπειρία, ἀλλά

διέθετε καί τό καλλιτεχνικό χάρισμα γιά νά τήν έκφράση.

Όταν έπισκεπτόμουν τό Μοναστήρι, πολλές φορές καθόμουν γιά πολλή ώρα νά βλέπω καί νά παρατηρῶ τίς τοιχογραφίες πού ἔκανε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος, μέ τήν βοήθεια τῶν μοναχῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, στήν τραπεζαρία. Δέν ἔχω ἐξειδικευμένες γνώσεις γιά τά θέματα αὐτά, ἐκτός ἀπό τίς γενικές σπουδές μου, ἀλλά καταλάβαινα ὅτι αὐτές οἱ συγκεκριμένες ἁγιογραφίες εἶναι μοναδικές στό εἶδος τους, πρωτότυπες, χωρίς νά ἀλλοιώνουν τήν βυζαντινή τεχνοτροπία. Ἦταν μιᾶ σύνθεση μεταξύ τῆς Κρητικῆς καί τῆς Μακεδονικῆς Σχολῆς ἢ ἀκόμη μιᾶ σύνθεση μεταξύ τῆς αὐστηρῆς βυζαντινῆς τεχνοτροπίας καί τῆς ρωσικῆς τέχνης. Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος μέ τίς ἁγιογραφίες αὐτές δημιούργησε μιᾶ ιδιαίτερη παράδοση.

Θά καταγράψω πῶς ἐρμηνεύω τήν ἁγιογραφική τεχνοτροπία καί, κυρίως, τήν θεολογία τοῦ ἁγιογράφου ἁγίου Σωφρονίου.

Τό πρῶτο εἶναι ὅτι ὅλες οἱ εἰκόνες πού ἁγιογραφοῦσε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος, κυρίως στούς τοίχους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, ἔχουν ἀπαλότητα καί πραότητα, εἶναι ἁγιογραφημένες μέ ἡρεμα καί ἀπαλά χρώματα. Εἶχε σπουδάσει ζωγραφική καί φυσικά γνώριζε ἀπό καλλιτεχνικῆς πλευρᾶς τήν σημασία καί τήν χρήση τῶν χρωμάτων, ἀλλά, ὅταν ἁγιογραφοῦσε τόν Χριστό καί τούς ἁγίους, ἐνεργοῦσε περισσότερο ὡς Θεόπτης παρά ὡς καλλιτέχνης. Νομίζω ὅτι εἶναι ἐπηρεασμένος περισσότερο ἀπό τήν ἀσκητική καί τήν θεοπτική ἐμπειρία, παρά ἀπό τήν αἰσθητική καλλιτεχνία. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁμιλεῖ γιά τό ἄκτιστο Φῶς πού εἶδε καί τό ὁποῖο εἶναι «ἡρεμο, ἀκέραιο, ὁμοιογενές».

Νομίζω ὅτι ἡ ἀπαλότητα καί πραότητα τῶν χρωμάτων εἶναι ἔκφραση τοῦ ἡρέμου καί πράου Φωτός, πού ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ἔβλεπε κατά τίς θεοπτικές του ἐμπειρίες. Ὅπως γράφει στά κείμενά του, τό Φῶς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστο, καθαρό, φωτεινό, ἱλαρό καί πράο. Ὡς Θεόπτης πού ἦταν, αὐτό πέρασε, κατά τρόπο φυσικό, καί στίς ἁγιογραφίες του. Μετέφραζε ἁγιογραφώντας τόν μεταμορφωμένο κόσμο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὅταν βλέπη κανεῖς τό ἄκτιστο Φῶς, τότε καταλαβαίνει ὅτι τίποτε δέν εἶναι ἔντονο, ἀλλ' ὅλα λειτουργοῦν ἀπαλά, εἰρηνικά, ἀφοῦ καί αὐτό τό ἔντονο κτιστό φῶς τοῦ ἡλίου ἀποκτᾷ μιᾶ ἱλαρότητα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν εἶδε τόν Χριστό μέσα στό Φῶς, πρό τῆς Δαμασκοῦ, εἶπε ὅτι τό θεῖο Φῶς ὑπερέβαινε τήν λαμπρότητα τοῦ φωτός τοῦ κτιστοῦ ἡλίου (Πράξ. κστ', 13). Ὁ Θεόπτης βλέπει τό ἄκτιστο Φῶς νά ὑπερβαίνει τήν λαμπρότητα τοῦ κτιστοῦ φωτός, καί ἀφοῦ τό ἄκτιστο Φῶς, «γιά τήν ὑπερέχουσαν λαμπρότητα» – λάμψη, εἶναι γνόφος καί ἱλαρό, αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλα τά ἔντονα κτιστά πράγματα ταπεινώνονται μπροστά του, ἀποκτοῦν καί αὐτά μιᾶ ἱλαρότητα. Βέβαια, σέ ἔντονη

φωτοχυσία ὁ κόσμος ὁλόκληρος παρέρχεται καί λησμονεῖται. Πάντως, ὁλόκληρη ἡ κτίσις, ὅταν διαποτίζεται ἀπό τό Φῶς τοῦ Θεοῦ, φανερώνει τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἔτσι, τά χρώματα πού χρησιμοποιοῦσε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος στίς ἀγιογραφίες του εἶναι τά ἀπαλά πού δημιουργοῦν εἰρήνη καί πραότητα καί δέν προκαλοῦν σύγχυση καί ταραχή. Ἐμπνέουν καί δέν καθηλώνουν, προβάλλουν τόν μεταμορφωμένο κόσμο ἀπό τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ καί δέν προκαλοῦν θαυμασμό, καθησυχάζουν τίς αἰσθήσεις καί δέν τίς ἐξάπτουν. Ὁ καθένας πού εἰσέρχεται στόν Ναό μπορεῖ νά αἰσθανθῇ τήν διαφορά μεταξύ τοῦ κόσμου τῆς συγχύσεως, τῆς ταραχῆς, τῆς ἀπογνώσεως καί τῆς ὁδύνης, καί τοῦ θαυμαστοῦ κόσμου τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ εἰρηναίου πνεύματος.

Πέραν αὐτοῦ, ὁ ἅγιος Σωφρόνιος σέ σχετική μου παρατήρηση ὅτι τά χρώματα πού χρησιμοποιεῖ εἶναι γλυκά, μοῦ ἀπάντησε ὅτι δέν φροντίζει νά εἶναι γλυκά, ἀλλά ἀπαλά. Μοῦ ἐξήγησε ὅτι ἄλλο εἶναι τά γλυκά χρώματα καί ἄλλο τά ἀπαλά. Προφανῶς, ὡς ἀσκητής πού ἦταν, δέν ἤθελε νά προκαλέσῃ τόν αἰσθησιασμό καί νά ἐγείρῃ τό συναίσθημα, ὅπως τό κάνουν τά γλυκά χρώματα. Καί στήν θεολογία του καί στήν ἀγιογραφία του ἐπεδίωκε νά ἀνυψώσῃ τόν ἄνθρωπο ἀπό τό ψυχολογικό στό πνευματικό ἐπίπεδο. Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ὁμιλοῦσε καί ἔγραφε γιά ἀσκητική καί ὄχι γιά αἰσθητική.

Ὅμως, τά χρώματα πού χρησιμοποιοῦσε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος δείχνουν καί κάτι ἄλλο πολύ σημαντικό, δηλαδή τήν κίνησι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεό, τήν ἀναφορά του καί τήν ὁρμή του πρὸς Αὐτόν. Γι' αὐτήν τήν ὁρμή τοῦ πνεύματος κάνει πολλές φορές λόγο στά κείμενά του καί θυμίζει τό σχετικό χωρίο τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιήλ: «Καί τό πνεῦμα ἐξῆρέν με καί ἀνέλαβέν με, καί ἐπορεύθην ἐν ὁρμῇ τοῦ πνεύματός μου, καί χεῖρ κυρίου ἐγένετο ἐπ' ἐμέ κραταιά. καί εἰσῆλθον εἰς τήν αἰχμαλωσίαν μετέωρος» (Ἰεζ. γ', 14-15).

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος, ὅταν ἀγιογραφοῦσε, δέν χρησιμοποιοῦσε τά στατικά- σκληρά χρώματα πού εἶναι πολύ πηκτά, ἀλλά τά ἀπαλά χρώματα, τά διάφανα, διότι μόνον αὐτά δείχνουν αὐτήν τήν κίνησι καί τήν ὁρμή. Δέν ἤθελε νά ὑπάρχῃ στατικότητα στά χρώματα, ἀλλά νά φαίνεται ἡ κίνησι, ἡ ἀναφορά, ἡ ὁρμή. Ὅποιος γνώριζε τόν ἅγιο Σωφρόνιο καί συζητοῦσε μαζί του, καταλάβαινε ἀπό τίς λέξεις πού

χρησιμοποιούσε πώς ἐρμήνευε τήν πνευματική πραγματικότητα. Ὄταν ὁμιλοῦσε γιά τήν πνευματική ζωή, δέν χρησιμοποιοῦσε τόν ὄρο «πνευματική κατάσταση», γιατί αὐτός ὁ ὄρος δείχνει στατικότητα καί ἀδράνεια, ἀλλά ἔκανε λόγο γιά «ὁρμή», γιά «θανατηφόρα δίψα». Νομίζω ὅτι αὐτό ἐκφράζεται κατά τόν καλύτερο τρόπο μέ τά ἀπαλά, διάφανα χρώματα τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦσε.

Τό δεύτερο, πού ἔχω ἐντοπίσει, εἶναι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἀγιογράφησε τόν ἔνθρονο Χριστό, τόν Ὅποιο συναντᾶμε καί στό ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου His life is mine. Χρειάζεται μεγάλη ἀνάλυση αὐτῆς τῆς εἰκόνας, γιατί νομίζω ὅτι εἶναι τό χαρακτηριστικότερο δείγμα τῆς ἀγιογραφίας τοῦ ἁγίου Σωφρονίου πού εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θεοπτίας του.

Κατ' ἀρχάς ἡ τεχνοτροπία τῆς εἰκόνας αὐτῆς δέν θυμίζει οὔτε τήν βυζαντινή οὔτε τήν ρωσική τέχνη, ἀλλά εἶναι κάτι ἰδιαίτερο καί πρωτότυπο, πού συνδέεται ἀφ' ἑνός μέν μέ τήν θεολογία του, ἀφ' ἑτέρου δέ μέ τήν προσωπικότητά του. Περισσότερο δείχνει τήν οἰκουμενικότητα τοῦ ἁγίου Σωφρονίου καί τήν ὑπέρβαση τῶν ἐθνικιστικῶν διαιρέσεων.

Ἰδιαίτερη προσοχή πρέπει νά δοθῇ στήν ἔκφραση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ὑπάρχουν εἰκόνες διαφόρων ἀγιογράφων πού δείχνουν ἄλλοτε τήν ἱλαρότητα, ἄλλοτε τό ἔλεος, ἄλλοτε τήν δικαιοσύνη, ἄλλοτε τήν παντοδυναμία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰκόνα πού ἀγιογράφησε ὁ ἅγιος Σωφρόνιος φανερώνει, κατά ἕναν θαυμαστό τρόπο, ὅλες αὐτές τίς ιδιότητες τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι τήν ἱλαρότητα, τήν ἐλεημοσύνη, τήν ἀγάπη, τήν δικαιοσύνη, τήν παντοδυναμία, τήν κρίση κλπ. Πρόκειται γιά ἔκφραση ἑνός ὑπερτάτου ὄντος τῶν πάντων. Αὐτή ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τίς φράσεις «ὁ Ὦν» (ὁ Ὑπάρχων) καί «Ἐγώ εἰμι», πού δείχνουν τό συναίδιο τοῦ σαρκαωμένου Λόγου μέ τόν Πατέρα καί τό Ἅγιον Πνεῦμα καί ἀσφαλῶς εἶναι ἀπεικόνιση, κατά τό δυνατόν, τῆς ἐμπειρίας πού εἶχε ὁ ἅγιος Σιλουανός καί ὁ ἴδιος, κατά τήν ὁποία ἡ ὄραση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκοή καί ἡ ἀκοή τοῦ Θεοῦ εἶναι ὄραση, ἀφοῦ κατά τήν θεοπτία οἱ αἰσθήσεις τοῦ Θεόπου ἐνοποιοῦνται.

Τό πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ εἶναι φωτεινό, ἀφοῦ καί τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι πηγή τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καί χαρακτηρίζεται «ὁμόθεον».

Παρατηρούμε ότι ο Άγιος Σωφρόνιος για να εικονογραφήσει το πρόσωπο του Χριστού, δεν ακολουθεί την μέθοδο να θέτει τα φωτίσματα και τις ψιμιθιές πάνω στο πρόπλασμα, αλλά διατηρεί το σώμα- πρόπλασμα και το καλύπτει έξ ολοκλήρου με φώτισμα. Αυτό νομίζω ότι το κάνει για να δείξει ότι όλο το πρόσωπο φωτίζεται από τον έσωθεν φωτισμό, την δόξα της Θεότητας, χωρίς να αφήνει φωτοσκιάσεις. Έτσι εκφράζεται κατά τον καλύτερο τρόπο ο λόγος του Ευαγγελιστού Ιωάννου «ὅτι ὁ Θεός φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία» (Α΄ Ιω. α΄, 5). Πρόκειται για μεταφορά με εικονίσματα της άκτίστου φωτεινής πραγματικότητας.

Ένδιαφέρον έχει και ο τρόπος άγιογραφήσεως των ιματίων του Χριστού που είναι λευκά. Στόν χιτώνα του Χριστού δεν τίθενται διάφοροι χρωματισμοί. Πρόκειται για τα λευκά ιμάτια του Χριστού κατά την Μεταμόρφωση, άφου και αυτά έγιναν «λευκά ὡς τὸ φῶς» (Ματθ. ιζ΄, 2) και τα ιμάτιά Του μετά την Άνάσταση. Βέβαια, πρωτοτυπία άποτελεῖ το να άγιογραφῆται ο Χριστός ένθρονος με λευκά ιμάτια, διότι προφανῶς πρόκειται για άποκάλυψη του Θεού στόν άγιο Σωφρόνιο και συνδυάζεται, ὅπως εῖπαμε πιο πάνω, ο ένθρονος Χριστός με τόν Μεταμορφωθέντα και Άναστάντα Χριστό.

Η ὅλη άγιογράφηση του ένθρόνου Χριστού, που είναι φωτεινός με φόντο το κυανοῦν χρώμα, πρέπει να τεθῇ στην προοπτική της διδασκαλίας του άγίου Σωφρονίου περί της θεωρίας του άκτίστου Φωτός. Σέ ένα σημείο του βιβλίου του γράφει το πῶς ένατένιζε επίμονα τόν καθαρό και κυανοῦν οὐρανό, προσήλωνε το βλέμμα του σέ μιά κατεύθυνση και πολλές φορές διέτρεχε τόν οὐρανό άπ' άκρου εἰς άκρου. Όταν έφθανε στόν ὀρίζοντα, μετέβαινε νοερῶς και πέραν αὐτοῦ και τότε έβλεπε τόν κυανοῦν οὐρανόν να περιβάλλη τόν πλανήτη της γῆς. Συγχρόνως, προσπαθοῦσε να εἰσχωρήσει στα βάθη του και να άνιχνεύσει τα ὄριά του. Αὐτή ἡ ένατένιση της οὐράνιας σφαίρας, γεμάτης από το φῶς, τόν έθελγε διά του μυστηρίου της. Στην συνέχεια γράφει: «Όταν ὁμως άξιώθηκα με Άνωθεν δωρεά να δῶ το άκτιστο φῶς της Θεότητας, τότε στόν κυανό οὐρανό του “κυανοῦ πλανήτη” μας άναγνώρισα με χαρά το σύμβολο της άκτινοβολίας της υπερκόσμιας δόξης». Και συμπληρώνει ότι «τό κυανό είναι το χρώμα του επέκεινα, της υπερβατικότητας».

Έτσι, ο ένθρονος Χριστός είναι πλήρης φωτός, τα ιμάτιά Του φωτεινά, ὅπως έμφανίσθηκε κατά την Μεταμόρφωση, και στο βάθος της εἰκόνας (φόντο) είναι το κυανοῦν φῶς και του κτιστοῦ κόσμου, αλλά και του επέκεινα. Άλλωστε, κατά την θεοπτική έμπειρία ο Θεόπτης βλέπει δύο φῶτα, το κτιστό και το άκτιστο και

άντιλαμβάνεται σαφέστατα τήν διαφορά καί τήν ποιότητά τους. Κατά τήν μαρτυρία τοῦ ἁγίου Σωφρονίου «Τό ἄκτιστο Φῶς εἶναι διαφορετικό κατά τή φύση του, καί ἡ θεωρία του δέν εἶναι ὁμοια μέ τή φυσική ὄραση».

Πάντως, κυριαρχοῦσα μορφή στήν εἰκόνα αὐτή εἶναι ὁ ἀποκαλυφθεῖς Χριστός μέσα στό ἄκτιστο Φῶς, ὅπως ὁ ἴδιος τόν εἶδε καί γράφει σέ κείμενά του ὅτι μέ τήν θέα τοῦ ἀκτίστου Φωτός «Γεννήθηκαν μέσα μου νέες δυνάμεις, ἄλλη ὄραση, ἄλλη ἀκοή. Μπόρεσα νά γνωρίσω ἀπερίγραπτη ὠραιότητα». Τό ἄκτιστον Φῶς εἶναι «Φῶς καταυγάζον».

Τό τρίτο πού διέκρινα βλέποντας τίς ἁγιογραφίες τοῦ ἁγίου Σωφρονίου εἶναι ὅτι ἡ καρδιά εἶναι τό κέντρο στά σώματα τῶν ἁγιογραφημένων Ἀποστόλων καί τῶν ἁγίων. Ὁ νοῦς τους δέν βρίσκεται συγκεντρωμένος στήν λογική καί τόν ἐγκέφαλο, ἀλλά ἔχει κατεβῆ στήν καρδιά. Σέ ἕνα σημεῖο τῶν γραπτῶν του ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ὁμιλώντας γιά τήν θέα τοῦ ἀκτίστου Φωτός γράφει: «Τό βλέπουμε, ἀλλά ἡ προσοχή στρέφεται στά ἐνδότερα τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, στήν καρδιά πού φλέγεται ἀπό τήν ἀγάπη, ἀγάπη ἄλλοτε τῆς εὐσπλαχνίας καί ἄλλοτε τῆς εὐγνωμοσύνης». Αὐτή ἡ θεολογία του ἁγιογραφεῖται κατά τόν καλύτερο τρόπο στίς εἰ κόνες τῶν Ἀποστόλων κατά τόν Μυστικό Δεῖπνο.

Τά ἁγιογραφημένα πρόσωπα τῶν Ἀποστόλων δείχνουν ὅτι ὁ ἐγκέφαλος ἔχει ἀδειάσει, ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν μέσα οἱ λογισμοί, καί ὁ νοῦς, εὐρισκόμενος στήν καρδιά, προσεύχεται. Οἱ ἐλαφρές, ἐξωτερικές κινήσεις τοῦ προσώπου δείχνουν τήν ἔκσταση ἀπό αὐτήν τήν ὄραση τῆς καρδιάς πού προσεύχεται. Αὐτήν τήν διαδικασία τήν συναντᾶμε στήν διδασκαλία τῶν Πατέρων, σύμφωνα μέ τήν ὁποία, ὅταν ὁ νοῦς εὐρίσκεται στήν καρδιά καί προσεύχεται αὐτοκινήτως, ὡς πρός τήν δική του ἐνέργεια, ἐτεροκινήτως δέ ὡς πρός τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τότε ἡ λογική παρακολουθεῖ ἐκστατική τήν ἐργασία τοῦ νοῦ, διότι ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι λογική καί νοερά, καί οἱ δύο αὐτές ἐνέργειες κινοῦνται παραλλήλως.

Ἔτσι, οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι στήν ἁγιογραφία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου βρίσκονται κοντά στόν Χριστό, βλέπουν τόν Χριστό, προσέχουν τόν λόγο Του, μετέχουν τῆς Χάριτος ἡ ὁποία προχέεται ἀπό τόν Χριστό, ὅμως αὐτό γίνεται ὄχι μέ τήν λογική, ἀλλά μέ τήν καρδιά. Διαφέρει, βέβαια, ἡ στάση τοῦ Ἰούδα, ὁ ὁποῖος δέν ἔχει οὔτε κοινωνία μέ τόν Χριστό, ἀλλά οὔτε καί ὁ νοῦς του βρίσκεται μέσα στήν καρδιά. Ἄλλωστε, ἡ ἔνωση νοῦ καί καρδιάς γίνεται ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι καί ἐν κοινωνίᾳ μέ τόν Χριστό.

Μέ τήν ἀπεικόνιση τοῦ κέντρου τοῦ προσώπου νά βρίσκεται στήν καρδιά, ἐκτός τοῦ ὅτι δείχνει ὅτι τό πρόσωπο εἶναι ὁ κρυπτός τῆς καρδιάς ἄνθρωπος (Α΄ Πέτρ. γ΄, 4), συγχρόνως, φαίνεται καθαρά ἡ διαφορά μεταξύ τῆς ἡσυχαστικῆς θεολογίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῆς σχολαστικῆς θεολογίας ἀκόμη καί τῆς

ήθικολογίας πού αναπτύχθηκε στην Δύση. Κατά την όρθόδοξη ήσυχαστική θεολογία τής Έκκλησίας ό νοϋς τοϋ ανθρώπου είναι εκείνος πού αποκτᾷ έμπειρία τοϋ Θεοϋ καί όρᾷ τόν Θεό, ένῶ κατά τόν σχολαστικισμό ή λογική αναζητᾷ, έρευνᾷ καί έπεξεργάζεται τόν Θεό, καί κατά τόν ήθικισμό ή χριστιανική ζωή έξαντλεῖται μόνον έξωτερικά. Ό ἅγιος Διονύσιος ό Ἀρεοπαγίτης κάνει λόγο γιά τήν κυκλική κίνηση τοϋ νοϋ πρός τόν Θεό, όταν ό νοϋς αποσπᾷται από τόν αἰ σθητό κόσμο, έπιστρέφει στην καρδιά καί από εκεί άνέρχεται στόν Θεό. Αυτό φαίνεται εϋδιάκριτα στίς άγιογραφίες τοϋ αγίου Σωφρονίου πού παρουσιάζουν ὅλην τήν ήσυχαστική μέθοδο τής Όρθοδόξου Έκκλησίας.

Τό τέταρτο σημείο είναι ὅτι ό ἅγιος Σωφρόνιος άγιογραφώντας τά πρόσωπα τῶν αγίων Ἀποστόλων, ἴσως χωρίς νά τό συνειδητοποιῇ, άγιογραφοῦσε τόν ἑαυτό του, καί ὡς πρός τόν έξωτερικό καί τόν έσωτερικό κόσμο του. Αυτό σημαίνει ὅτι ή μορφή τῶν άγιογραφημένων Ἀποστόλων ὁμοιάζει μέ τήν μορφή τοϋ αγίου Σωφρονίου, αλλά καί στά πρόσωπά τους άποτυπώνεται ή σύννοια τοϋ αγίου Σωφρονίου. Βεβαίως, αυτό είναι τό πρόβλημα κάθε ζωγράφου, άφοϋ δέν μπορεῖ νά άποδεσμευθῇ από τήν κατάσταση τοϋ ἑαυτοϋ του, αλλά έδῶ γίνεται κατά ἕναν φυσικό τρόπο, από τήν άποψη ὅτι ό ἅγιος Σωφρόνιος ζοῦσε έντονα τό μυστήριο τής πνευματικῆς μεταμορφώσεώς του καί αυτό περνοῦσε, χωρίς νά τό συνειδητοποιῇ, καί στίς άγιογραφίες.

Έτσι, όταν έξετάζη κανείς προσεκτικά τίς άγιογραφίες τοϋ αγίου Σωφρονίου, θά διασπιστώση ὅτι τά πρόσωπα τῶν περισσοτέρων Ἀποστόλων, ἰ διαιτέρως στόν Μυστικό Δεῖπνο, είναι προσωπογραφίες τοϋ ἰ δίου τοϋ αγίου Σωφρονίου, σέ διάφορες ήλικίες του, αλλά καί σέ διάφορες πνευματικές του καταστάσεις. Ἄλλωστε, τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τά κείμενα τῶν αγίων Πατέρων. Όταν τά διαβάζη κανείς προσεκτικά, διαπιστώνει κάθε φορά τήν πνευματική κατάστασή τους.

Γενικά, ή άγιογραφία τοϋ αγίου Σωφρονίου είναι άπαύγασμα ὅλης τής θεολογίας του. Βλέποντας τίς άγιογραφίες αυτές καταλαβαίνει κανείς τήν θεολογία του, καί διαβάζοντας τήν θεολογία του τήν βλέπει άγιογραφημένη στους τοίχους τής Μονῆς του. Οἱ άγιογραφίες του δείχνουν ὅτι ό Λόγος τοϋ Θεοϋ είναι «εἰκὼν τοϋ Θεοϋ τοϋ άοράτου» (Κολ. α΄, 15) καί ό άνθρωπος είναι εἰκὼν τής εἰκόνας τοϋ Θεοϋ, αλλά πρέπει νά φθάση καί στό καθ' ὁμοίωση γιά νά έκπληρώση τόν σκοπό τής ύπάρξεώς του.

Μέ ὅσα ἀνέφερα προηγουμένως, φαίνεται τό πῶς γνώρισα τόν ἅγιο Σωφρόνιο, πῶς τόν εἶδα, ὅταν λειτουργοῦσε, ὅταν ὁμιλοῦσε, ὅταν συζητοῦσε, ὅταν γελοῦσε, ὅταν σιωποῦσε, ὅταν προσευχόταν, ὅταν ἀγιογραφοῦσε. Ἔτσι, προσπάθησα νά σᾶς τόν μεταφέρω μέ τόν πενιχρό μου λόγο. Ἄς ἔχουμε τήν εὐχή του. –